

Térben és időben indázó gondolatok

Kedvenc karosszékemben ülök ölbe ejtett kézzel, és a tegnapi gondolkodom: visszakaptam magyar állampolgárságomat, amelyet a határto-logatás vett el tőlem.

Fölvillan fejemben a szabadkai magyar konzulátus díszterme, az ünnepelőbe öltözött emberek, az eskü szövege: „Fogadom, hogy Magyarországot hazámnak tekintem...” – amit unokáim ragyogó kis pofival mondanak –, és a Himnusz éneklése. Na, itt viszont nem nyitották ki a kis szájukat – teszem hozzá elnézően –, de mások sem; utólag úgy tűnik, hogy csak a fiam és én énekeltünk.

Képzeltben, egy fölemelő közös himnusz-éneklésre számítottam. Nem így történt.

Hunyorgó, fáradt szemem valahová a távolba néz, de mégis, befelé lát, mélyen a múltba: látom magam kislánként a lendvai futballpálya kerítése mellett ácsorogni, egy nagy tömegben, ahová a környező magyar falvakból, minden épkézláb férfi eljött. A hangszóró felé figyelve vártuk, hogy Szepesi György elkezdje a labdarúgó-mérkőzés közvetítését. (1954. július 4-én volt a labdarúgó-világbajnokság döntője NSZK és Magyarország között.) Hogy kislánként mit kerestem én ott, azt nem tudom, de hogy életemben először akkor hallottam a magyar himnuszot, azt soha nem felejtettem el. A zene fölhangzásakor könnyet láttam meglett férfiak szemében, ahogy álltak vigyázban, és közben nem mertek egymásra nézni; akkor ott énrám is átragadt egy furcsa libabőröző, borzongó érzés.

Érdekes – szövöm tovább gondolataimat –, ahogy öregszik az ember: elfelejti, hogy mit evett tegnap ebédre, viszont a gyermekkori emlékei egyre elevenebbek lesznek benne.

Ki hinné el nekem, hogy én azt a napot (1945 tavaszán) – akkor hároméves kislány voltam –, amikor lezárták Magyarország felé a határt, még ma is föl tudom idézni?!

Anya sírva kiabált:

– Értsd meg! Nem hagyhatom itt a gyerekeket!

Apa meg türelmetlenül közbevágott:

– Sietni kell! Lezárják a határt!

Az a kislány, aki ott ténfergett a nyitott bőröndök között, amelyekbe anya, veszekedés közben is, ruhákat dobált – így utólag –, mintha nem is én, hanem egy harmadik személy lett volna, de azért mélyen még most is bennem él.

Azt a világos szemű, sötét hajú kislányt később sokszor láttam a fekete-fehér fényképeken.

A kicsi gyerek – vagyis én – erősen törte a fejét, hogy mi lehet az a „határ”, amit lezárnak, talán valami ajtó? Minden olyan homályos és érthetetlen volt.

Az akkor elhangzott szavak még ma is visszahangoznak bennem, de értelmet csak később kaptak.

Apa még azt is mondta:

– A gyerekeket később majd átviszük.

Valami „Pestet” is emlegettek, ahová menni akarnak.

Nem, ő semmilyen Pestre nem akar menni, ezt határozottan érezte... Itt nagymamánál nagyon jó!

A felnőttekben nem lehet megbízni. Hátha őt is beleteszi anya abba a nagy bőröndbe.

Félt! – Ez az érzés felejthetetlen.

Csendben kisompolygott a szobából, és a pajta mögötti falnak támasztott nagy szán talpára kuporodott.

– 2 –

Nyáron elhagyatottan porosodott a nagy szán, viszont télen nagyon érdekes volt, amikor csengős ló repítette a havon.

Soká üldögélt a szántalpon, közben sírdogált, és könnyein át nézegette a kötényén a kis ibolyacsokrokat. Várta már, hogy valaki megtalálja.

Öröm rebent benne, amikor meghallotta nagymama jól ismert hangját:

– Kisbogaram! Hol vagy? Gyere elő! – hívogatta – Ne félj! Nem visznek el téged. Én nem engedlek.

Ő majd mindenkitől megvéd engem – gondolta –, és szipogva előbújt. Nagymama ölelésébe zárta, ő meg könnytől maszatos arcát hozzá szorítva görcsösen kapaszkodott még sokáig ruhájába. (Ő nevelt születésemtől.)

Istenem! – sóhajtottam – Hol van már a nagymama?

Tudatom legmélyén élő emlékeimet úgy néztem – gondolatban –, mint egy filmvetítést, amely szép is, meg fájó is.

Hiába erőltetem emlékezetem, itt elszakadt a film.

Azt, hogy szüleim később ott vannak körülöttem, természetesnek vettem; elbeszéléseikből évek múltán megértettem, hogy azon a napon, amikor én „féltem”, az országhatárt tényleg lezárták Hosszúfalunál, és szüleim nem mehettek át Magyarországra. Visszajöttek a Lendva melletti kicsi faluba, Alsólakosba, ez az én tündérországom lett később.

Hiába múlt el azóta annyi idő: testben megöregedve, de gondolatban még mindig gyerekként ott bóklászok a Gábor-kertben, ahol derékig érő fűben harangozórózsát (kockás tulipán) sze-degetek.

Az emlékektől talán még az arcom is megszépül néhány percre.

Gondolataim hirtelen Magyarkanizsára indáznak: hogy ápolgattam, dédelgettem a titokban kiasott virághagymákat (védett növény a kockás tulipán) itt, a kertemben, de azok csak szenvedtek, sínylődtek a bácskai pörkölő melegben; évente csak egy virág nyílt ki, aztán az is eltűnt...

Tündérországnak akkor szakadt vége – vettem föl újra az emlékezés fonalát –, amikor anya egyik nyári szünidőben bejelentette:

– Gyerekek, apáttal úgy döntöttünk, hogy Bácskába költözünk. Ott több a magyar – még ehhez azt is hozzátette –, legalább majd továbbtanulhattok magyarul.

Na, nem! Az elköltözésre nem akarok visszagondolni, az akkor nagyon fáj.

Gondolataimat megszakítva, öregesen fölálltam a karosszékből, hogy megmozgassam elgémberedett végtagjaimat; elmentem a konyhába kávé főzni.

A kávé kortyolgatása közben szinte magam előtt látom a bodri hajú Karcsit, aki a hatodik osztályban élém állt vigyorogva, és azt kérdezte:

– Mondd, te semmilyen nyelven nem tudsz beszélni? Se magyarul, se szerbül? És csúfondárosan többször azt ismételte „ném, ném”, akkor nagyon sírtam, de később már nem szégyelltem a középzárt „e” hangot, amelyet a Muravidék tájnyelvéből hoztam magammal. (Ebben segített Lőrincze Lajos nyelvész egyik rádiós előadása a középzárt „e” hang használatáról.)

Néhány év múlva ott találtam magam a szabadkai Közgazdasági Középiskolában, ahol szerb nyelven folyt a tanítás. Nesze neked, magyar nyelven való továbbtanulás! – Itt, keserű grimaszmosollyal, anya ígéretére gondolok.

Mindez Szabadkán, Kosztolányi városában az 1950-es évek vége felé történt. Ott ültem a színmagyar osztály utolsó padjában, mint egy hülyegyerek, aki semmit nem értett az előadott tananyagból. Mindenki úgy viselkedett, mintha a szerb tannyelvű oktatás a magyar osztályokban természetes lenne – talán még én is –, hiszen Jugoszláviában élünk, mondogatták.

– 3 –

Ezt a négy évet csak úgy vészelttem át, az osztálytársaimmal együtt, hogy elnézőek és megértőek voltak velünk szemben a tanárok, még a szerb nemzetiségűek is. Feleléskor nyögdecseléseinket hallgatva szemükben sokszor sajnálkozó megdöbbenést láttam.

Az osztály által rajongásig szeretett „Katika tanárnő” – aki a politikai gazdaságtant tanította – a tananyag előadása után rögtön magyarul szólt hozzánk, sokat beszélgetett velünk mindenről; volt rá eset, hogy szép idézeteket diktált, vagy könyveket javasolt olvasásra. Tőle hallottam ezt a Széchenyi-idézetet is: „Nyelvében él a nemzet.”

A tanárnőnek köszönhetően kezdtük fölemelni fejünket a megalázó, értéktelennek hitt, semmi létünkbeli; már tudtuk, hogy magyarok vagyunk, magyar az anyanyelvünk, és ezen nincs mit szégyenkezni.

(Ma már, szerencsére, nemcsak magyar középiskola, de magyar egyetem is van Szerbiában.)

Talán ebben az időben kezdtem először elgondolkodni – a kiskoromban nem értett „határ” szón –, hogy mennyire nem mindegy, hol húzódik az.

Akkori kusza gondolataimat most talán így fogalmaznám meg: a határ egy mesterségesen létrehozott korlát, amely az embereket bezárja, kizárja és elzárja egymástól.

Napjainkban egy kicsit talán másként van ez a határokkal kapcsolatban – teszem hozzá bizonytalankodva (az Európai Unióra gondolva).

Régen, azon az emlékezetes napon a Pest szót sem értettem, később viszont ifjúságom legfőbb vágyalma lett: egyszer végigsétálni az Andrássy úton. Hogy miért? Talán mert apa ott élt fiatalkorában, és sokat mesélt Budapestről.

Körülbelül az 1960-as évek elején – amikor már lehetett – apa elutazott Budapestre, és visszaérkezésekor, nagy meglepetésemre, egy nap, iskola után, a kanizsai sinbuszra föllépve, megpillantottam őt. Odaültem mellé, és ő mosolyogva elkezdte:

– Küldött neked Budapestről valamit a nagynéni, azért, mert írtál neki levelet. Nagyon örült, hogy tudsz magyarul írni.

– Aztán mit küldött? – kérdeztem kíváncsian.

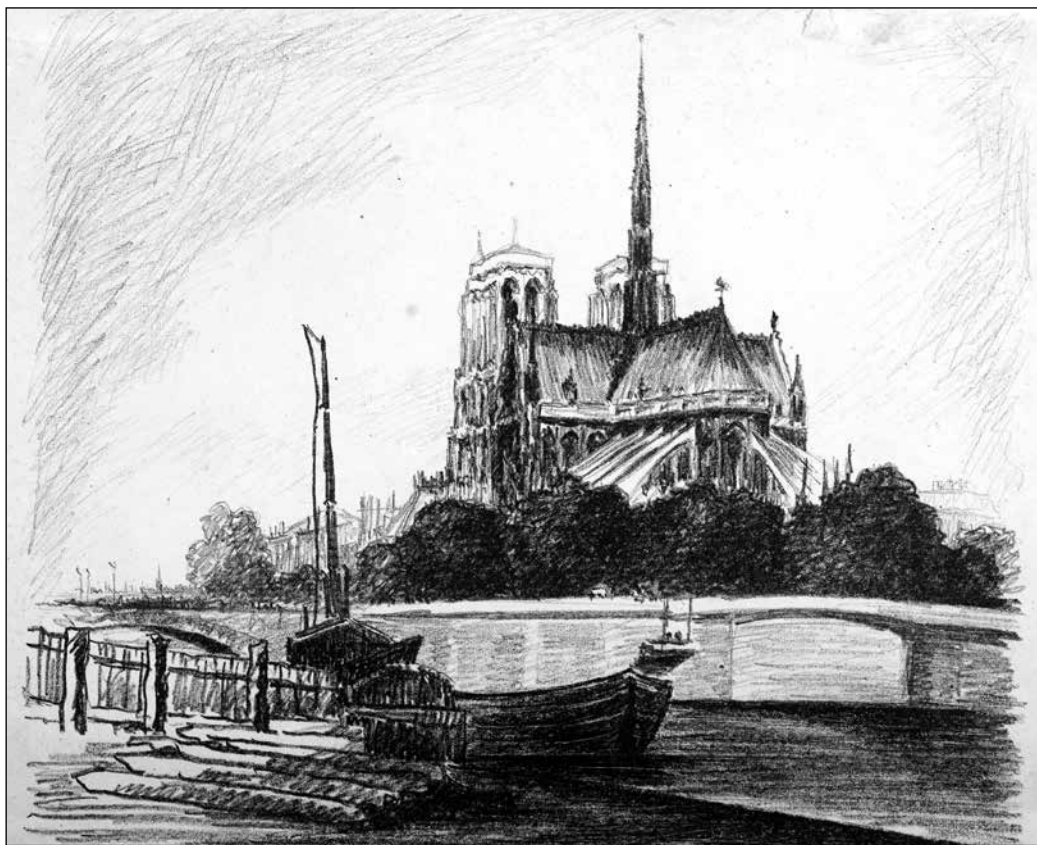
– Meglepetés! Majd megtudod – felelte apa titokzatosan.

Remegő kézzel bontottam ki otthon az ajándécsomagot, sok apróság mellett Gárdonyi Géza Egri csillagok c. könyvét találtam benne. Istenem, hányszor elolvastam! Ez a keménykötésű könyv csak az enyém volt, és Budapestről küldték...

Elnézve vastag erezetű, öreg kezemet sóhajtván folytatam gondolataimat: már rég nem vágyódom a nagyon szép, de fárasztó Budapestre, már nem akarok sétálni az Andrássy úton sem... Legutóbb is nagyon elfáradtam ott a sok jövés-menésbe, és jó volt hazaérkezni Magyarországra.

A messzi múltba és távoli tájakra elkalandozott gondolataim végre hazataláltak a csend városába és a jelenbe. Jó itt élni, nemcsak azért, mert nyári alkonyon lágyn, hullámszón hívogatnak a Tisza-parti füzek, várnak a Vigadó körüli öreg platánok; mindez csak szép díszlet lenne, ha a Nagyutcán nem köszönnének rám barátságosan az ismerősök, barátok, és ha az új Művelődési Ház ajtaján nem nyithatnék be minden szerdán az énekpróbákra.

A karosszékből fölállva úgy érzem: elfáradtam. Hosszan néztem a múltba.

Geréb Klára Notre-Dame, 1927